

Essä | Sofija Lazić Pedersen

Bastuns, börens och botens teologi i anno Domini 2025 då KAJ intog Eurovision med "Bara bada bastu"

Jag ska börja med att erkänna. Varje år letar jag efter religiösa inslag i Eurovision. I en tid som ses som sekulär blir jag nämligen alltid överraskad över hur det religiösa språket fascinerar och återbrukas även i detta profana sammanhang. Det började nog 2007, mitt första år som präst. Jag hade skrivit predikan i god tid till Bönsöndagen. Men natten före vann Marija Šerifović för Serbien med "Molitva" (vilket ordagrant betyder bön) och mitt i natten skrev jag om halva predikan. Det religiösa språket är alltså inte bara enstaka deltagare som när Carola alluderar på den heliga Anden, eller när sånger namnges "Halleluja", det finns exempel varje år.

Jag närvarade vid den evangelisk-lutherska kyrkan i Finlands tvåspråkiga gudstjänst dagar i Åbo, "Jaetut eväät – Dela med alla", i maj. Namnet var inspirerat av psalmtexten till Jonas Jonsons nattvardspalm "Brödet är ett/Vi reser ett tecken", ..."måltid delad med alla".

På ett seminarium om andliga praktiker berättade samtalsledare Mia Anderssén-Löf en kort anekdot. I längtan efter ett avskilt rum eller en plats att be hemma hade hennes goda vänner börjat använda bastun till detta ändamål. Hemma hos dem hände det alltså att föräldrarna i familjen var för sig, eller tillsammans, gick in i bastun, utan att sätta på värme, för att be. Följaktligen hade de också satt upp ett krucifix i bastun. Bastun hade nu två användningsområden, både för andlig och kroppslig avslappning.

Bland de närvarande föreslogs en bastuns teologiska praktik och jag vill i denna essä, med KAJs vinst i svenska Melodifestivalen, pröva två tankar om vad den kunde innehålla.

Det första är det nyss beskrivna, om hur en kallställd bastu fungerar som ett avskilt rum, även för bön. Det går såklart att be var som helst, och kräver egentligen inget särskilt rum. Ändå finns det människor som särskilt söker sig till kyrkorum för att be. På så sätt kan kyrkorummen vara de möjliggörare för samtal med Gud som även en kall bastu är i hemmet

för andlig återhämtning. Men i de hem där bastun finns kan den också fungera som en hemmets krypta. Ett litet avskilt rum, möjligen lite undangömt i källaren, för bön.

Det andra är hur vi använder bastun för dess egentliga ändamål. Bastubadande kan vara en ren kroppslig praktik, men finns det också andliga dimensioner? I "Bara bada bastu" sägs det vara bästa boten (*båoti*, med österbottnisk triftong) för kropp och själ, där *...all bekymber försvinder strax*.

Bot i en kristen kontext betyder något alldeles särskilt, även om ordet också kan användas i andra sammanhang. Bot, med samma betoning, kan vara ekonomiskt straff i juridiska sammanhang eller ett datorprogram. I luthersk kontext är bot nog snarast känt i betydelsen botemedel och jag vill pröva om inte bastun faktiskt kan vara en sorts botemedel.

I kristen tro har bot genom kyrkohistorien och olika kontexter tagit sig olika uttryck. Det finns både enskild och gemensam avlösning för syndernas förlåtelse, men också i den gemensamma ska varje enskild människa ges tillfälle att bekänna just sina synder. I de lutherska kyrkorna finns särskild ordning för enskild bikt, utöver den i högmässan gemensamma syndabekännelsen, som ger utrymme för tystnad för den egna tysta bekännelsen. I Svenska kyrkan är bikten inget sakrament, bland annat för avsaknaden av fysiskt element som påminner om Guds närvaro och löfte, såsom vattnet är i dopet och som bröd och vin i nattvarden. Svenska kyrkan har inga botakter, eftersom en handling inte kan stryka ut en annan, utan endast förlåtelse av nåd behövs. Ändå behöver denna förlåtelse ibland det särskilda rum och den särskilda plats som bikten utgör.

Det byggdes en särskild bastu i Jakobstad som baxades 2600 kilometer till Basel inför KAJs framförande. Det fanns nämligen ingen bastu på deras hotell. Herrarna badade i floden Rhen och kunde sedan basta i den specialbyggda bastun. KAJs vinst har gett inte bara det finlandssvenska utan också bastukulturen en sällan skådad återupptäckt. Vinsten har alltså inte bara varit en kul sång, utan verklig folkbildning ut i Europa, ja rent av ut i världen. Videor på människor som sjunger och dansar till "Bara bada bastu" kommer från snart sagt alla världens länder, inklusive en film från den brasilianska stranden Copacabana, där bastun då verkligen inte skulle behövas för värmens skull.

Vad skulle denna renässans för bastun kunna betyda i relation till kristen tro?

Det går att basta ensam men vanligast är nog att basta i gemenskap. Här sker ett delande av liv, där rummet, hettan och nakenheten leder till andra samtal än utanför. Den särskilda situationen kan leda till djupare och mera uppriktiga samtal.

Låt oss nu gå in i bastun, med avsikt att be. Bastu finns inte nämnt i Bibeln, men jag påminns ändå om Guds ord till Mose vid den brinnande busken. *Ta av dig skorna, du står på helig mark.*¹

I den heta bastun klär vi av oss våra kläder och om vi bastar i en trygg miljö bastar vi nakna. Det påminner om den trygghet som de första människorna i Edens lustgård kände innan de upptäckte att de var nakna och kände blygsel. Oavsett om vi ber i bastun eller någon annanstans, i bönen kan vi närma oss Gud nakna utan att känna blygsel, eftersom Gud skapat oss och känner oss alltigenom. Här kan vi vara helt uppriktiga, också med våra fel, brister och skavanker. Gud känner dem redan, men det gör något med oss att visa upp dem. Kanske gör det bastun synnerligen lämplig för den särskilda bön vi ber när vi behöver förlåtelse? När vi är både svettiga och nakna, för att bli rena.

KAJs bidrag är till stor del byggd på deras Vörå-dialekt, även om den är utslätad för att fler ska förstå, men även finska får utrymme. Med Gud kan vi i bönen tala med våra egna ord, på alla våra språk, i trygg förvisning om att Gud kommer förstå oss. Men vi behöver också lyssna och förstå vad Gud svarar oss. Att vi faktiskt blir helt förlåtna, att vi kan resa oss som renade människor och börja om.

När vi bastar söker vi oss medvetet till hettan, som kan upplevas vara både skön och obehaglig på samma gång. Därav de olika nivåerna på bänkarna, varav KAJ tydligen satt på den nedersta bänken, även kallad svenskbänken i Finland. När bön blir till bikt är rummet inte alltid bekvämt. Vi orkar inte alltid sitta överst, i den allra hetaste luften. Men i hettan rensas kroppen genom svettningarna, precis som vi renas genom Guds förlåtelse i botakten. Enligt kristen tradition är det den heliga Andes verk i oss som gör bikten möjlig, precis som det är hettan i bastun. En av symbolerna för den heliga Anden är just elden. Kanske blir svetten ett fysiskt tecken på att synden och dess plågsamma minnen trängs ut ur kroppen?

”Bara bada bastu” vinner på sin alliteration men också på att bryggan ”Bara bada bastu, bara bada bastu, bara bada, bara bada, bara bada bastu” är det som avslutar sången. På samma sätt kan dopp från en fysisk brygga vara ett avslut på bastun och bli en sorts doppåminnelse efter förlåtelsen, ett sorts amen.

Jag vill alltså påstå att bastun för lutheraner som är ovana vid biktbas ändå kan bli ett rum och en möjlighet för att få syndernas förlåtelse i gemenskap, utan en prästs uttalade

¹ 2. Mos. 3:5.

avlösning, genom att se bastuns ritual som en väg genom bekännelse, befrielse och dop-påminnelse. Kanske är det verkligen bästa boten för kropp och själ.

Slutligen, har bastubad och KAJ något alls att göra med tro och med psalmer?

KAJ skrev redan 2011 en hyllningssång till Österbottens svenska producentförening då föreningen fyllde 75 år, om böndernas livsvillkor. Melodin var Ahnfeldts, "Blott en dag, ett ögonblick i sänder". Även i sången "Firmans man" från 2024 sjunger de om "arbetsmoral som en lutheran".

I övrigt vet jag inte alls om de delar min tolkning av bastuns möjliga teologiska praktiker. Svenska kyrkan har tagit sången till sig. På vårens konfirmationer har många konfirmander lämnat kyrkan till ljudet av "Bara bada bastu", liksom organisten Noa Edwardssons inspelning från Kalmar domkyrka, iklädd turban och morgonrock, blev viral på TikTok. Det var också "Bara bada bastu" som spelades under recessionen vid vårens doktorspromotion i Åbo domkyrka.

Nu är vi tillbaka där vi började, på gudstjänstdagar i Åbo. I tillägget till den finsklandssvenska psalmboken, *Sång i Guds värld*, finns en psalm av Karin och Fredrik Erlandsson, som uppmuntrar till att hitta på egna verser. Vid den avslutande söndagens tvåspråkiga mässa med stora och små i Åbo domkyrka sjöng vi om att klappa, hoppas och vinka som i originalet. Här kom min Duolingo-finska väl till pass, för jag förstod de finska verserna, utskrivna i agendan, även om att dansa och simma innan vi slutligen sjöng:

*Kun mä saunon, saunot kanssani,
Luoja, kiitän sinua.
(När jag bastar, bastar du med mig,
Tack att du är med mig, Gud.)²*

Det blir inte mer finskt än så! Efter KAJs manifestation av den finska bastukulturen och kyrkans varma mottagande kanske detta blir en permanent vers i kommande editioner? Jag har i alla fall här föreslagit en bastuns teologiska praktik, med bekännelse, befrielse och doppåminnelse, som kan inkludera ovanstående enkla psalm.

² Fsbasp 819.